

امانت کتاب و جهات و مسائل آن

تمدن ما حاصل دانش‌ها و یادگارهای برجسته نسل‌هایی است که پیش از ما زیست‌اند. ما نمی‌توانیم در این تمدن شرکت جویم مگر آنکه با اندیشه نسل‌های گذشته آشنا شویم. یگانگی وسیله‌ای که ما را بدین مقصود می‌رساند کتاب است. کتاب یگانگی وسیله شناختن اعصار گذشته و بهترین وسیله وقوف بر احوال اجتماعات است که از دسترس ما بیرون است. کتابخانه نیز ستون استوار و اساسی دانشگاه و با هر مؤسسه آموزشی و فرهنگی و علمی است و بالاخره کتابدار واسطه انتقال دانش و اطلاعات از کتابها به مراجع کننده است. از طرف دیگر یکی از وظایف اصلی دانشگاه تحقیق و پیش بردن علوم و معارف است و تحقیق نیز انجام‌پذیر نخواهد بود مگر با داشتن کتابخانه مجهز و استفاده از آن، به عبارت دیگر ایجاد روح علمی در دانشگاه بدون استفاده از کتاب میسر نخواهد بود. گمان می‌کنم با تمرین اخیر نقش امانت کتاب در کتابخانه‌های دانشگاهی بخوبی مشخص شده باشد.

کتابخانه‌ها در پیشرفت توسعه اقتصادی و صنعتی و فرهنگی و آموزشی یک کشور نقش بسزایی دارند. همانطور که امروز برای توسعه صنعتی و اقتصادی و اجتماعی یک کشور برنامه‌های همه‌جانبه طرح‌ریزی می‌شود برای مسئله امانت کتاب و به ویژه هم‌آهنگ ساختن فعالیت‌های گوناگون در این مورد نیز باید طرح

کتابی ریخته شود ، زیرا امروزه با انتشار روز افزون کتاب در کشورهای مختلف ، يك كتابخانه به تنهایی قادر نخواهد بود که جوابگوی مراجعہ کنندگان و مطالعه کنندگان خود باشد .

در کار امانت کتاب در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی نابسامانیها و نارساییهایی وجود دارد که به برخی از آنها - اجمالاً - در زیر اشاره می گردد :

۱ - همچنانکه در کتابخانههای دانشگاهی در مورد خرید کتاب ، اداره کتابخانه ، نحوه استفاده از کتابها و ساعات کار کتابخانهها هم آهنگی وجود ندارد در مورد امانت کتاب هم عدم هم آهنگی مشاهده می گردد بدین معنی که نه تنها روش امانت کتاب در کتابخانه های دانشگاهها یکسان نیست بلکه در يك دانشگاه و بین کتابخانههای دانشکده های آن نیز روش واحدی وجود ندارد و هر دانشکده مطابق سلیقه خود در این مورد عمل میکند و قواعد و مقررات یکنواخت بوجود نیامده است .

۲ - هنوز در بسیاری از کتابخانهها ضوابط و قواعد معین در مورد تعداد کتابهای امانتی و مدت امانت کتاب وجود ندارد و در مواردی که امانت گیرنده دیرتر از موعد مقر کتاب را برگشت می دهد یا اصولاً برگشت نمیدهد و یا کتاب را سالم باز نمی گرداند دستمزد العمل مشخصی نیست و تکلیف بخوبی روشن نمی باشد و کتابخانههای دانشگاهی در این مورد با مشکلات فراوانی مواجه هستند و لزوم برقراری ضوابطی معقول و روشن واحد و عملی هم در مورد تعداد کتابهای امانتی و مدت امانت وهم در مورد دیرکرد بخوبی محسوس است .

۳ - یکی دیگر از مشکلات در کار امانت کتاب طرز تفکر مسئولان امور مالی است نسبت به کتاب و کتابخانه . در نظر آنها يك كتاب ۳۰ ریالی بیش از يك بخاری ده هزار ریالی از نظر صاحب جمع اموال ارزش دارد ، به عبارت دیگر کتاب را مانند يك شیئی نفیسی - که فقط باید از آن نگاهداری کرد - نه استفاده - تلقی

می‌کنند و مثلاً اگر کسی بخاری را خراب کرد با او کاری ندارند اما کتاب ۳۰۰ یالی اگر خراب شد تا می‌توانند کتابدار را اذیت می‌کنند. باید به مسئولان امور تفهیم شود که کتاب شیئی نیست که مانند اثاثیه بآن نگاه کنند و ندانند که چگونه مورد استفاده قرار دهند.

۴- میل و رغبت به مطالعه و استفاده از کتاب آنگونه که شایسته است در دانشجویان ایجاد نشده است، البته شالوده و اساس این کار از دبیرستان و به ویژه از دبستان باید پی ریزی شود. دانشجویی که در طی سالهای تحصیل در دبستان و دبیرستان با کتاب و مطالعه آشنا نبوده است یکمتر تبه قادر نخواهد بود عادت خود را ترک کند و این کار احتیاج به مرور زمان دارد. محیط کتابخانه نیز باید ذوق و شوق به مطالعه را در دانشجویان و مراجع کنندگان برانگیزد. باز هم تکرار می‌کنم که دانشگاه با کتاب بیگانه است. اکثر دانشجویان در کتابخانه‌ها جزوه و کتاب درسی خود را مطالعه می‌کنند و ندانستن زبان خارجی نیز مانع می‌شود که به نحو مطلوب از کتابها استفاده نمایند. بهر حال رابطه صحیحی بین کتاب و دانشجو وجود ندارد و بیشتر دانشجویان از محیط کتابخانه فقط برای درس حاضر کردن استفاده می‌کنند و به کتابهایی که با خون دل فراهم شده است توجهی ندارند. چند درصد از دانشجویان و اعضای هیأت علمی دانشگاهها از کتابخانهها استفاده می‌کنند؟ چند کتابهایی به امانت گرفته می‌شود؟ آیا این کتابها با رشته‌های تحصیلی آنها ارتباط دارد؟ پاسخ دقیق باین سئوالات با توجه به بررسی‌ها و مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که در کتابخانهها صدها هزار جلد کتاب موجود است که آنطور که باید و شاید از آنها استفاده نمی‌شود. شاید یکی از دلایل اینکه دانشجویان بخوبی عادت نکردند که به مطالعه کتاب بپردازند و به عبارت دیگر یکی از دلایل بیگانگی آنها با کتاب و مطالعه این است که روشهای تدریس که اکنون در نظام آموزشی دانشگاههای ایران رایج و متداول است متکی به انتقال عین مطالب کتاب و تئوری‌های خشک به دانشجویان است.

و به هیچ وجه استعداد و انگیزش متعلمان مورد نظر قرار نمی‌گیرد، در این روش به حفظ کردن طوطی‌وار و یاد گرفتن و بخاطر سپردن مطالب کتاب تکیه می‌شود. به ندرت به اصل تفکر، ابداع و ابتکار، استقلال فکری، خلاقیت، بکاربردن اطلاعات و مطالب یادگرفته شده و بالاخره اتکاء به نفس توجه کافی مبذول می‌شود. در هر صورت اگر کتابخانه بتواند رابطه معنوی خود را با استفاده کننده از کتاب اعم از دانشجو و هیأت علمی دانشگاه هم آهنگ کند آن وقت است که امید به بودی می‌رود.

۱- در مورد امانت کتاب همکاری بین کتابخانه‌های دانشگاهها چگونه کد شایسته و لازم است وجود ندارد. باید بین کتابخانه‌های دانشگاهی روشی بوجود بیاید که وقتی کتابی در جزو مجموعه کتابخانه نیست مسئولان امور بدانند که آن کتاب در کدام کتابخانه وجود دارد و بر احمق بتوانند از طریق امانت گرفتن از کتابخانه‌های دیگر کتابهای مورد احتیاج را در اختیار مراجعه کنندگان خود قرار دهند بدین منظور لازم است طرح امانت بین کتابخانه‌ها - که چند سال پیش توسط مرکز مدارک علمی ایران و مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی تهیه گردیده و در حال حاضر فقط بین چند کتابخانه دانشگاهی مورد استفاده قرار گرفته است - مجدداً مورد بررسی و تجدید نظر قرار داده شود و بایستی در وسیع همه کتابخانه‌های دانشگاهی را در بر گیرد زیرا گذشته از نسخه‌های خطی و کتابهای نایاب که دسترسی بدانها برای محققان و دانش پژوهان به سهولت میسر نیست بسیاری از کتابها و آثاری نیز که در زمان حاضر منتشر می‌شود برای کسانی که نمی‌توانند آنها را تهیه کنند و یا گاه به گاه به مطالعه آنها نیازمند می‌شوند حکم همان کتاب خطی و نایاب را دارند زیرا اگر کتاب مورد نظر در هنگام احتیاج در اختیار نباشد و یا به سهولت نتوان از محلی که ممکن است آن کتاب را به امانت بدهد اطلاع حاصل کرد، تفاوتی بین کتاب نایاب و کتابی که در کتابخانه‌ها یافت می‌شود نخواهد

بود. چون اکثر دانش پژوهان و طالبان علم نمی توانند کلیه کتابهایی را که ممکن است به مراجعه بدانها نیازمند شوند تهیه نمایند و حتی کسانی هم که چنین قدرتی دارند موفق به تهیه کلیه آثار و کتب مورد نیازشان نمی باشند و معمولاً وظیفه تهیه و نگاهداری کتابهای مفید و مورد لزوم بر عهده کتابخانهها محول می گردد تا هر کس در هنگام احتیاج با مراجعه به کتابخانهها بدائر مورد نظر دسترسی پیدا نماید. البته اشکالی که در مورد افراد ذکر شد در مورد کتابخانهها نیز صدق می کند یعنی هر کتابخانه اعم از کتابخانه دانشکده یا کتابخانه مرکزی دانشگاه نمی تواند کلیه کتابها و آثار موجود را تهیه نماید و طبیعی است که هر کتابخانه بنا بر موقعیت و بودجه و شرایط خاص خود کتابهای یک یا چند رشته معین را تهیه می کند. اینجا است که مسأله امانت کتاب از دیگر کتابخانهها مطرح می گردد و محقق و طالب علم ناگزیر می شود برای تهیه کتاب مورد احتیاج خود به دیگر کتابخانهها مراجعه کند. لکن مراجعه به کتابخانههای مختلف بدون اطلاع دقیق از موجودی آن کتابخانهها موجب اتلاف وقت و سرگردانی می شود.

در کشوری مانند ایران که تعداد کتابخانهها زیاد نیست و در برخی از کتابخانههای موجود نیز فهرست و راهنمای کامل از موجودی کتابخانه آماده نیست و به ویژه به علت کمی تألیفات در زمینه کتابشناسی تهیه مشخصات دقیق کتابهای مورد احتیاج به سهولت میسر نمی باشد. دانش پژوهان و مشتاقان کتاب مشکلاتی می باشد. بنابراین باید تمهیدی اندیشید که هم کتاب مورد نیاز هر محقق دانشگاهی دقیقاً معلوم شود و هم محلی که بتوان بدان کتاب دسترسی یافت معین گردد. برای رفع این مشکل و به منظور آنکه کلیه دانشگاهیان از وجود کتابهای مورد نظر در دیگر کتابخانههای دانشگاهی باخبر باشند و در مواقع ضروری بتوانند از آن کتابخانهها کتاب با امانت دریافت دارند پیشنهاد می شود این عمل بوسیله مرکز مدارک علمی ایران یا مرکزی بنام مرکز امانت کتاب که در وزارت علوم با مؤسسه تحقیقات و برنامهریزی

علمی و آموزشی تشکیل خواهد شد انجام گیرد و این مرکز عهده‌دار انجام وظایف زیر باشد :

۱- فهرستی منظم از موجودی کلیه کتابخانه‌ها نگاهداری کند بدین طریق که هر کتابخانه هنگام تهیه برگه اساسی کتاب يك نسخه نیز برای این مرکز بفرستد. بدیهی است هنگام مراجعہ بدین مجموعه به سهولت می‌توان فهمید کتاب مورد نظر در کدام يك از کتابخانه‌های دانشگاه‌های کشور موجود است .

۲- کلیه تألیفات مربوط به کتابشناسی را تهیه و نگاهداری نماید تا بتوان کتابهای مورد نیاز را دقیقاً مشخص کرد .

۳- کتابهایی را که تهیه آنها برای کتابخانه‌های دانشگاهها میسر نیست تهیه و نگاهداری نماید و در هنگام لزوم به مراجع کنندگان کتابخانه‌های دانشگاهی امانت دهد .

۴- فهرست کتابهای چاپی کتابخانه‌های معروف جهان را مرتباً تهیه و نگاهداری نماید .

۵- وسیله امانت گرفتن و امانت دادن بین کتابخانه‌های خارجی و کتابخانه‌های دانشگاهی کشور باشد .

۶- وسیله امانت گرفتن و امانت دادن بین کتابخانه‌های دانشگاههای کشور باشد .

بدیهی است بدینوسیله حتی اگر مراجع کنندگان از کتابهای مختلفی که درباره موضوع مورد علاقه او نوشته شده با خبر نباشد بدین ترتیب می‌تواند اطلاع اجمالی از کتابهای موجود مربوط بدان موضوع بدست آورد و دیگر اینکه کتابهایی را که برای مراجعہ احتیاج دارد به امانت بگیرد . در اینجا باید توجه داشتیم که یکی از علل عدم پیشرفت کار تحقیق و مطالعات علمی در کشور ما همین دسترسی نداشتن به کتابها و آثار مورد نیاز است و اغلب دانشجویان و دانش پژوهان نمی‌دانند برای

مطالعه کتابهای مورد نیاز خود بکدام کتابخانه مراجعه نمایند .
 با توجه به نکات فوق ضرورت تجدید نظر در قوانین و مقررات مربوط به
 امانت کتاب و نحوه استفاده از کتابخانه بخوبی محسوس و مشهود می گردد و به
 منظور نتیجه گیری لازم در رفع مشکلات به ذکر اهم مشکلات و پیشنهادات بدشرح
 زیر مبادرت می ورزد:

الف - مشکلات

- ۱- عدم همکاری لازم بین کتابخانه های دانشگاهها.
- ۲- یکسان نبودن روش امانت کتاب بین کتابخانه های دانشگاهها و مؤسسات
آموزش عالی .
- ۳- نبودن قواعد و مقررات یکسان و یکنواخت در مورد تعداد کتابهای امانتی
و همچنین مدت امانت کتاب .
- ۴- عدم استفاده دانشجویان و اعضای هیأت علمی دانشگاهها از کتابها.
- ۵- وجود مقررات دست و پاگیر اداری و مالی و به ویژه طرز تفکر غیر معقول
مسئولان امور مالی نسبت به کتاب و کتابخانه .
- ۶- عدم همکاری لازم بین کتابخانه های دانشگاهها و مراکز مدارک علمی ایران
در مورد امانت گرفتن کتابهای مورد احتیاج .

ب - پیشنهادات

- ۱- وضع قوانین و مقررات و ضابطه های اصولی و علمی در مورد
امانت کتاب .
- ۲- برقراری مقررات یکسان جهت استفاده از کتاب در همه دانشگاهها .

۳. همکاری در رفع مقررات دست و پاگیر مالی که مانع استفاده معقول از کتاب و کتابخانه می‌گردد.
۴. لزوم همکاری بیشتر بین کلیه کتابخانه‌های دانشگاهی به ویژه در مورد مبادله اطلاعات مورد نیاز.
۵. ضرورت توجه و همکاری وسیع و همه جانبه بین کتابخانه‌های دانشگاهها و مرکز مدارك علمی و مرکز آماده سازی کتاب مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی.
۶. لزوم همکاری بیشتر با مرکز مدارك علمی در مورد طرح امانت بین کتابخانه‌ها.
۷. لزوم تهیه فهرست کلیه کتابهای موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی و ارسال آن به دیگر کتابخانه‌های دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی به منظور اطلاع از موجودی کتابخانه مورد نظر.
۸. ایجاد میل و رغبت در دانشجویان جهت استفاده بیشتر از کتابخانه و فراهم کردن تمهیدات لازم در این مورد.
۹. ایجاد دو واحد درسی اجباری تحت عنوان آشنایی با کتابخانه و طرز استفاده از کتابها به منظور جلب توجه و ایجاد علاقه در دانشجویان در مورد استفاده از کتابخانه.
۱۰. لزوم برقراری مجمع بحث در مورد مسائل کتابخانه‌های دانشگاهی به ویژه بررسی مقررات مربوط به امانت کتاب و وضع مقررات تازه منطبق با پیشرفت های دانش کتابداری حداقل یک بار در سال.

امید است که نکات ذکر شده مورد توجه ارباب بصیرت و دانش و کتابداران و محققان - دانشگاهی که در این جلسه که برای اولین بار به منظور بحث و تبادل نظر درباره مسائل کتابخانه‌های دانشگاهی تشکیل گردیده شرکت کرده‌اند - قرار گیرد و با راهنمایی متخصصان و صاحب نظران در رفع مشکلات و نابسامانی‌های موجود نتایج مطلوب حاصل آید .

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی